

Klart språk i Norden

Titel:	För många texter kan skymma sikten. Om myndigheternas uppdrag, tidens ideal och policydokument vid svenska myndigheter	
Forfatter:	Catharina Nyström Höög	
Kilde:	Klart språk i Norden, 2014, s. 7-10	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/ksn/issue/archive	

© 2014 Författarna och Nätverket för språknämnderna i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Catharina Nyström Höög

För många texter kan skymma sikten.

Om myndigheternas uppdrag, tidens ideal och policydokument vid svenska myndigheter

Under hösten 2013 har Sveriges Radio i två radioessäer (Stilhoff Sörensen 2013) riktat uppmärksamheten mot New Public Management (NPM), den management-inspirende modell som innebär att offentlig sektor ska drivas likt ett företag, där varje enhet är ekonomiskt självbärande. Stilhoff Sörensen diskuterar i radioprogrammen den förskjutning av rollerna mellan myndigheter och medborgare som blir följd. Enligt en klassisk modell för offentlig sektor ska myndigheterna tjäna samhälle och medborgare, men i NPM-modellen möter myndigheterna ofta medborgarna som kunder eller brukare.

Ett uttryck för NPM hos svenska myndigheter är just bruket av ordet *kund* för medborgare i skattefinansierad välfärd. NPM får emellertid inte bara genomslag på ordnivå, utan också på textnivå. Ett uttryck för det är den tydliga ökningen av mängden policydokument vid svenska myndigheter. Policydokumenten är ett sätt att teknologisera människors beteende, att göra det – om inte mätbart så i alla fall kontrollerbart – mot ett formulerat ideal för beteende. Både textkultur och språkbruk vid dagens myndigheter präglas alltså av ett slags marknadsideal. Vår svenska tradition för myndighetsspråkvård, som baseras på ett annat ideal, utmanas därmed. Vad gäller egentligen för myndigheternas policytexter, ingår de i klarspråksuppdraget? Och om de gör det, hur ska de hanteras?

Myndigheternas uppdrag – och myndighetsspråkvårdens

Språkvårdens uppdrag formuleras idag i Språklagen och där särskilt i den elfte paragrafen som stadgar att språket i offentlig verksamhet ska vara ”vårdad, enkelt och begripligt”. I Språkrådets uttolkning av lagen inskräps att paragrafen gäller all offentlig verksamhet. Vidare skriver Språkrådet att begripligheten är viktig av demokratiska skäl och av rättssäkerhetsskäl, och avslutar uttolkningen av paragrafen med att det offentliga ”ska reflektera över språkanvändningen och [...] bedriva systematiskt klar-

språksarbete”. Här fastslås alltså ett slags arbetsideal för klarspråksarbetet. Det ska vara systematiskt och reflekterat.

Både myndigheter och språkvårdare har sin styrning. Det finns styrdokument, det finns principer och det finns traditioner. Inom klarspråksverksamheten har, just av tradition, vissa texter prioriterats framför andra. Den prioriteringen har gjorts av omsorg om demokrati och rättssäkerhet, för att anknyta till Språklagen. Texter som ligger till grund för viktiga demokratiska beslut (författningstexter) och texter som når ut till medborgare i deras privata roller, vare sig det är till enskilda eller till grupper, har prioriterats högt (jfr Nyström Höög m.fl. 2012, kapitel 1). När nu myndigheternas roll förskjuts och förändras, förändras möjligen också relationen mellan myndigheter och språkvård. Det kan därför vara värt att titta närmare på myndigheternas uppdrag.

De nationella förvaltningsmyndigheterna har alla sina egna uppdrag, men styrs också av regeringsformen. I den nionde paragrafen (kap. 1) stadgas att förvaltningsmyndigheter ska ”beakta allas likhet inför lagen” samt iaktta ”saklighet och opartiskhet”. Dessa ideal är alltså föreskrivna myndigheterna enligt lag.

Men myndigheterna styrs också av förvaltningslagen och av de regleringsbrev som varje myndighet får årligen. I Polisens regleringsbrev för 2013, står det till exempel:

Brottligheten ska minska och människors trygghet ska öka. Polisen ska bidra till en sådan utveckling. Polisen ska arbeta brottsbekämpande bland annat genom att förhindra att brott begås och utreda brott i syfte att möjliggöra lagföring. Polisen ska även tillförsäkra allmänheten skydd och hjälp.

Förtroendet för Polisen ska vara högt och Polisen ska vara synlig och tillgänglig i hela landet. Polisens verksamhetsresultat ska förbättras.

I det här korta utdraget framgår det att uppdraget enligt regleringsbrevet har åtminstone två sidor. Det första stycket ovan gäller vad man som medborgare gärna uppfattar som kärnverksamheten. Det andra stycket (väsentligt förkortat här) gäller snarare den *bild* av Polisen som ska eftersträvas. Sett i relation till regeringsformen lägger alltså regleringsbrevet till dimensioner till myndigheternas uppdrag.

Med ett försök att tillämpa ett systematiskt sätt att se på myndigheters ideal kan man säga att det första stycket präglas av civila principer, medan det andra präglas av ryktbarhetens och marknadens principer (jfr Fredriksson & Pallas 2013). Att myndigheterna idag vill vara synliga i samhället, det framgår inte bara av att de möter oss på Facebook och Twitter, utan också av deras policydokument.

Policy för kommunikation och värdegrund

En genomgång från Uppsala universitet (Fredriksson & Pallas 2013) visar att 173 av 252 nationella förvaltningsmyndigheter har en kommunikationspolicy. Den genomgång som Fredriksson & Pallas gör av dessa dokument visar att olika principer för kommunikation konkurrerar i dokumenten. Men ryktbarhetens princip – viljan att kommunikationen ska uttrycka myndighetens identitet, göra den synlig och skapa förtroende – väger tyngre, sett över alla de undersökta myndigheterna, än det civilas principer, vilka kan förstås som kommunikation som samhällsinformation, upplysning och service. Baserat enbart på genomgången av policydokument kan man säga att de principer som myndighetspråkvården utgår från alltså får konkurrens i myndighetsvärlden av en mera marknadsmässig synlighetssträvan.

En ännu outforskad del av myndigheternas textvärld är värdegrundstexterna, också de ett slags policytexter. Vi saknar motsvarande undersökning för värdegrundstexterna som Fredriksson & Pallas gett för kommunikationspolicytexterna, men vi vet att de finns. I vissa myndigheter är värdegrunden en lång text i påkostad utgivning, i andra bara ett par ord, i utformning påfallande lik vad som i företagsvärlden kallas för *mission statements*. En sådan ganska vanlig typ av värdegrund finns hos Polisen, där en kort text centreras kring tre värdeord.

Polisens uppdrag är att öka tryggheten och minska brottsligheten. Vi genomför vårt uppdrag professionellt och skapar förtroende genom att vara:

Engagerade - med ansvar och respekt. Vi tar ansvar för vår uppgift och värnar om allas lika värde.

Effektiva - för resultat och utveckling. Vi är fokuserade på resultat, samarbete och ständig utveckling.

Tillgängliga - för allmänheten och för varandra. Vi är hjälpsamma, flexibla och stödjande.

Tittar man närmare på den här texten så framgår det att Polisen ska värna om allas lika värde. Det är svårt att invända mot det, men det uppdraget framgår redan av regeringsformen. Värdegrundstexten upprepar och omformulerar alltså uppdrag som finns dokumenterade på annan plats, och i dokument med större tyngd. Säkert är Polisen, som i denna artikel fått stå som exempel på myndighet, inte ensam om detta mönster. Värdegrunden passar på så sätt in i en myndighetskultur där myndighetens ansikte utåt är viktigt; värdegrundstexten får ju ett viktigt signalvärde för myndighetens identitet.

En framåtblick för myndighetsspråkvården

Framväxten av policytexterna visar, menar jag, att klarspråkstraditionen och myndigheternas textproduktion inte alltid utgår från samma premisser. Policytexterna ingår i det offentliga verksamheten och faller alltså under Språklagen. Men är riktlinjerna vårdat, enkelt och begripligt riktigt tillämpliga i relation till den typen av policytexter? Borde vi inte snarare fråga oss vad texterna gör med myndigheterna? Dokument av olika slag har en konstituerande funktion inom myndigheterna; de bygger identitet. Om värdegrundstexterna innehållsligt dubblar andra texter, då kan man fråga sig om förekomsten av dem gör det enklare för medborgaren att förstå myndigheten. Språkvård, och textvård, borde också leda till en diskussion om hur man begränsar mängden texter. För både anställda och medborgares bästa.

Det finns också anledning att höja ett varningens finger i samband med policydokument. Sara Ahmed, som undersökt antidiskrimineringsdokument vid brittiska högskolor, kallar sin artikel ”You end up doing the document, rather than doing the doing” (2007). Titeln sammanfattar tanken att de dokument som formulerar ideologin står som garant för att myndigheterna också omfattar den. Och så behöver det ju dessvärre inte alls vara. Från ett ideologiskt perspektiv vore det bättre med en levande diskussion om hur myndigheterna ska leva upp till grundlagens krav, än med dokument som fastslår att de redan gör det.

Litteratur

- Ahmed, Sara, 2007: 'You end up doing the document rather than doing the doing': Diversity, race equality and the politics of documentation. I: *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 30, No 3. S. 590–609.
- Fredriksson, Magnus & Pallas, Josef, 2013: *Med synlighet som ledstjärna. En analys av vilka principer som styr kommunikationsarbetet i nationella förvaltningsmyndigheter*. (Research Report 2013:1.) Uppsala universitet: Division of Media and Communication Science.
- Nyström Höög, Catharina, Söderlundh, Hedda & Sörlin, Marie, 2012: *Myndigheterna har ordet. Om kommunikation i skrift*. Stockholm: Språkrådet och Norstedts.
- Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende Rikspolisstyrelsen och övriga myndigheter inom polisorganisationen. Tillgänglig på polisen.se/aktuellt/rapporter och publikationer/regeringsuppdrag, beslut/regleringsbrev. Hämtad den 4 november 2013.
- Polisens värdegrund. Tillgänglig på polisen.se/om-polisen/uppdrag-och-mal/wardegrund. Hämtad den 18 november 2013.
- Regeringsformen. SFS 1974:152. Tillgänglig på riksdagen.se. Hämtad den 4 november 2013.
- Språklagen. SFS 2009:600. Tillgänglig på sprakradet.se
- Språkrådets uttolkning av Språklagen, 2010. Tillgänglig på www.sprakradet.se. Hämtad 18 november 2013.
- Stilhoff Sörensen, Jens, 2013: *Det postdemokratiska samhället*. OBS, P1. 7 oktober 2013. Tillgänglig på <http://sverigesradio.se>. Hämtad 11 november 2013.